

Koldingbogen

- ÅRSTAL:** 1999
- FORFATTER:** Per Andersen
- TITEL:** Historien om en lille gård i Dalby
- KORT RESUME:** Lillegård i Dalby og dens ejere 1788-1970.

Historien om en lille gård i Dalby

Af Per Andersen

Når man beskæftiger sig med gårdene i et sogn, er der en vis tendens til at fokusere på de større gårde. Og det er der vel nogle gode grunde til. De store gårde har ofte en længere historie, og der findes tilligemed bedre dokumentation af denne. Samtidig har gårdene og deres beboere i kraft af deres sociale status haft en mere synlig indflydelse i sognet.

For Dalby sogn er det blandt andet gårde som Dalbygård, Tvedgård og Lindgård, der tiltrækker opmærksomhed. Men sognet bestod også af mindre gårde, der måske ikke i samme grad bidrog til stabiliteten i sognet, men som alligevel er en vigtig del af sognets historie. Deres bidrag er ikke mindst interessant i lyset af den befolkningstilvækst, der fra midten af 1700-tallet skulle absorberes af landbruget, og som med tiden medførte store strukturelle ændringer i det daværende hovederhverv. Det var inden affolkningen fra land til by satte ind.

Denne historie handler netop om en sådan mindre gård i Dalby, der ikke uden grund i folkemunde blev kaldt for "Lillegård", selv om navnet ikke er set i officielle papirer. Den eksisterede som selvstændig gård fra 1813 til 1913, og i den periode levede min familie på gården.

Delingen af Peder Mogensens gård

Lillegård blev efter udskiftningen oprettet på en del af de jorder, der tilhørte den gamle

gård nummer 7 i Dalby by. Gården tilhørte fra 1788 Peder Mogensen fra Vonsild, der oplevede at blive gift tre gange, inden han døde den 16. februar 1811, 62 år gammel. Hans efterlevende to børn, Christine og Inger Marie var begge døtre af hans anden hustru, Christine Mortensen fra Agtrup, der døde af feber 31 år gammel.

Der var ingen drengebørn, der kunne overtage gården, og man måtte derfor finde en anden løsning. Man så sig omkring efter en passende mand til den ældste datter, Christine, omend hun kun var 17 år gammel på dette tidspunkt. Det blev Simon Andersen, der den 21. september 1811 kunne flytte ind på gården som husbond til den 17-årige pige.

Hvad der derefter skete var meget usædvanligt. Kun to år efter besluttede Simon og Christine sig for at sælge gården og gå på aftægt i en alder af kun 25 og 19 år. Baggrunden for dette kan vi kun gisne om, men det var normalt sygdom eller svagt helbred, der lå bag en "førtidspensionering" på aftægt (hvis det da ikke var, fordi børnene ønskede at overtage gården, hvad jo ikke var tilfældet her). Hverken Christine eller Simon blev gamle, hvilket kunne bekræfte teorien om et svagt helbred.

Ved salget af gård nummer 7 i 1813 blev den stykket ud i tre mindre gårde af nogenlunde lige størrelse. Foruden Lillegård, der blev oprettet på den ene af de tre udstykning-

ger af gård nr. 7, købte Johan Nissen Wiborg en tredjedel, nemlig lodderne Fældeskov, Krogshave, Vestermark og resten af Sønder-skovkobbelhave. Disse synes at være lagt til den parcel, han allerede i 1807 havde købt og bebygget af Hans Lauritsens gård. Det tilkøbte blev allerede i 1817 solgt videre til Peter Lauritsen.

Den sidste del købte Peter Henrik Schaf-

Udsnit af udskiftningskort fra 1793, der viser Dalby by. På dette tidspunkt efter udskiftningen af jorderne lå alle gårdene stadig samlet i byen nordøst for kirken, der ses i nederste, venstre hjørne. Gård nummer 5 er Dalbygård, der endnu ikke var flyttet til sin nuværende plads. Det samme gælder Lindgård, der er den store gård nummer 8. Gård nummer 7 tilhørte på dette tidspunkt Peder Mogensens, men blev i 1813 delt mellem 3 nye ejere, herunder Hans Jørgensen Hundevad.

kard fra Dalby mølle, og den bestod af Nørreskovkobbelhave, hustoft med byggeplads, Nørre og Sønder Gammel Have og Øddisagger.

Jorderne, hvor Lillegård blev oprettet, købtes af Hans Jørgensen Hundevad. Han var ikke et af sognets egne børn, idet han var født i Binderup 1790 som søn af gårdejer Jørgen Olufsen og Elisabeth Jørgensdatter fra gård nr. 10 i Binderup. Måske havde Hans tjent på en gård i Dalby, for han knyttede bånd til den godt et år yngre Karen Lind fra Lindgård, og da båndene blev til ægteskab i 1812, besluttede den nye familie at slå sig ned i Dalby tæt ved hendes fødegård.

Umiddelbart kunne det lyde som et uligevægtigt ægteskab – datteren fra en af sognets store gårde på omkring 150 td. land med en tilflyttende ungkarl, der kun kunne byde på en forholdsvis lille gård. Men som Lind-slægten havde også Hundevad-slægten stolte traditioner i Sønderjylland (som Dalby jo tilhørte indtil 1864). Den stammede fra gården Hundevad i Vonsbæk by ved Haderslev, hvor slægtens rødder går tilbage til den første kendte ejer Christen Termansen, der den 2. januar

1507 af Hertug Frederik fik benådet friheder for godset Hundevad. Herefter kan slægten generation for generation følges på Hundevad-gården frem til 1909, hvor en fjernere slægtning overtog den. Helt ud af slægten kom gården først i 1981, hvor den blev solgt til Peter Nørgård.

Binderup-grenen af slægten opstod, da Anne Kirstine Hansdatter, der på spindesiden var efterkommer af Hundevad'erne i Vonsbæk, i 1758 giftede sig med Oluf Pedersen på gård nummer 10 i Binderup. Jørgen Olufsen, Hans Jørgensen Hundevads fader, var en søn af dette ægteskab og altså ikke nogen "Hundevad", men til ære for kvindesiden i slægten blev alle børnene døbt med efternavnet Hundevad.

Lillegård

Hans Jørgensen Hundevad købte i 1813 som nævnt $\frac{1}{3}$ af gård nummer 7 i Dalby og oprettede på de godt 38 td. land gården Lillegård. Den bestod af to lodder af kirkekoblet (det ene lod havde tilhørt gård nummer 9) samt et kobbelt Hænetskov i den sydlige ende af sognet. Herfor måtte Hans Jørgensen Hundevad betale 1223 rigsdaler, hvoraf godt 100 rdl. skulle falde ved underskriften af skødet. Man kan gætte på, at Karen Lind havde fået en medgift med sig fra Lindgård.

Simon Andersens gård nummer 7 var nu blevet delt, men der var stadig noget, der bandt de tre nye gårde sammen i mange år, nemlig aftægten til de "gamle" ejere Simon og Christine. Det blev bestemt, at de tre nye ejere i fællesskab skulle yde en malkeko, et får med tilhørende græsning, diverse høstudbyt-

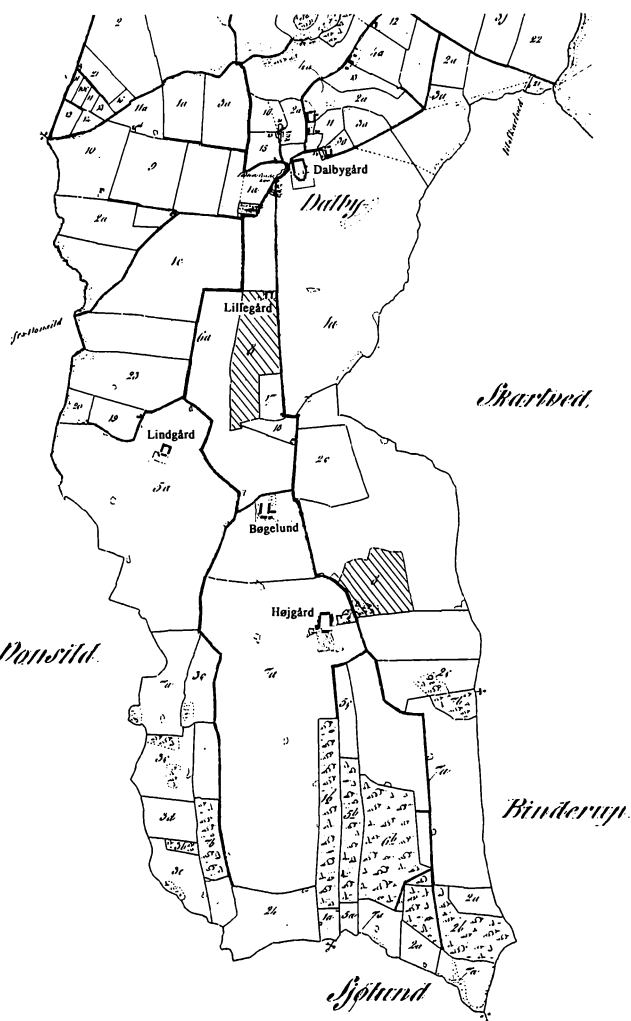
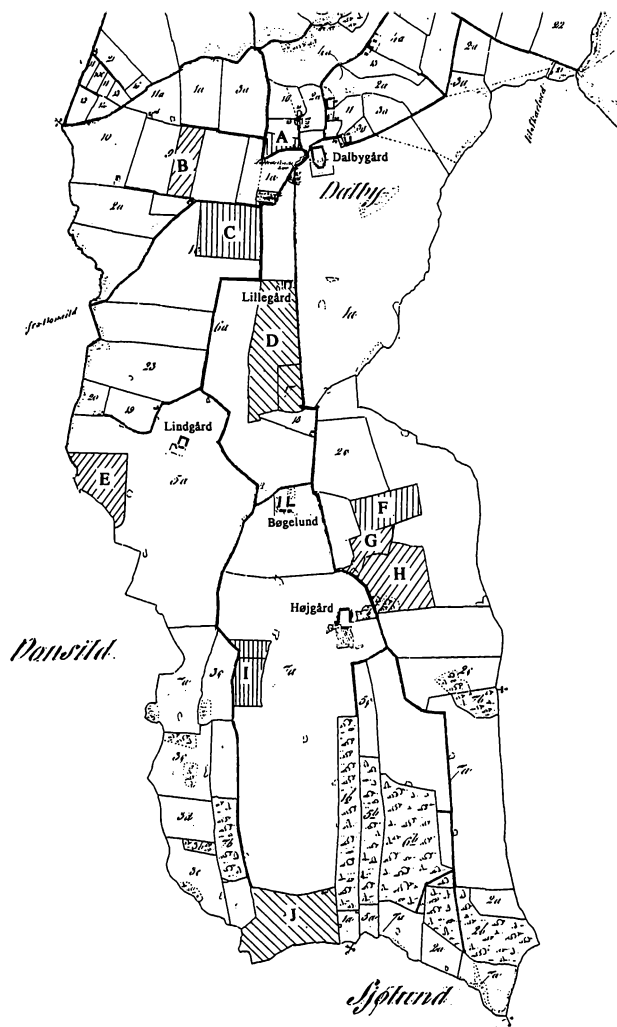
te, brændsel mv. til aftægtsfolkene. Fordelingen af ydelserne mellem de tre ejere skulle nøje følge jordernes bonitet (værdi), som opmålt af landmåler Petersen. Dog med undtagelse af selve aftægtshuset på 6 fag, der alene skulle stilles til rådighed af Hans Jørgensen Hundevad inden den 24. juli 1814.

Købet af jorden skete den 30. april 1813, og frem til juli 1814 må vi derfor antage, at Hans Jørgensen Hundevad var travlt beskæftiget med at opføre gårdens bygninger på de nye jorder. Simon Andersen og Christine Pedersdatter flyttede ind i deres aftægtshus, og de fik flere børn, inden Christine døde af feber i en alder af 34 år. Simon overlevede hende i 11 år, indtil han om morgenen den 30. november 1840 blev fundet død i sengen. Da havde han levet på aftægt i 27 år.

På den tid var jorden og gården den kapital, man havde. Man lånte penge med pant i gården af privatpersoner, ofte af familiemedlemmer eller venner, og man kunne købe og sælge mindre dele jord til gården. Når tiderne var gode, kunne man udvide, og det var vigtigt at eje "en god gård", der kunne overdrages til næste generation. De fleste drømte om at udvide den gård, man havde anskaffet eller arvet.

Men tiden efter Napoleonskrigene i starten af 1800-tallet var svær for landbruget, og igennem det meste af 1820erne fortsatte krisen med meget lave priser på korn. Også Hans Jørgensen Hundevad må have oplevet dette, og det har ikke været nemt at skulle brødføde familien, der efterhånden blev udvidet med 8 børn, på den lille gård.

Det er derfor forståeligt, at Hans måtte låne

Endnu i 1813 var jordene til gård nr. 7 spredt ud over Dalby Sogn som vist på kortet til venstre. Ved opsplitningen af gård nr. 7 blev jordlodderne fordelt således: Hans Jørgensen købte Kirkekoblet (lod D) og Hænetskov (lod J), Johan Nissen Wiborg købte Vestermark (lod B), Krogshaue (lod E), Sønner Skovkobelhaue (lod G) og Fællesskov (lod H). Peter Henrik Schafkard købte Hustoflen (lod A), Øddisagger (lod C) og Gammel Haue (lod I). Senere solgte Hans Jørgensen Hundevad det sydvestlige hjørne af lod D samt lod J og købte i 1829 i stedet Fællesskov (lod H) inklusive et stykke af lod G. På kortet til højre vises, hvorledes Lillegård efter omlæggningerne i 1820erne og frem til 1900 bestod af to lodder. Den nordlige (matr. 8a) var hovedloden med bygningerne, mens den sydlige (matr. 8b) blev solgt fra i 1900.

penge i midten af 1820'erne, herunder 240 rdl. af sin bror Laurits Jørgensen Hundevad i Binderup. Sommeren 1826 var usædvanlig tør på egnen, og høsten kan næppe have været særligt vellykket. Året efter måtte Hans også sælge noget jord fra, idet han afhændede et stykke af kirkekoblet (nuværende matrikel 8a) til A. Wissing. På et tidspunkt har han også solgt koblet Hænetskov fra i den sydlige del af sognet.

Mod slutningen af 1820'erne blev tiderne igen bedre p.g.a. stigende kornpriser, og det er måske baggrunden for, at Hans Jørgensen Hundevad i 1829 kunne udvide gården med koblet Fælledskov samt et stykke af det tilgrænsende kobbelt, som han købte af Peter Lauritsen for 400 rdl. (nuværende matrikel 8b). Det meste af dette kobbelt var ryddet for skov og kunne anvendes som agerjord med undtagelse af lidt krat, som stadig fandtes i det ene hjørne.

Dermed havde Lillegård fået det jordtilliggende, som fulgte gården frem til starten af 1900-tallet.

Anden generation

Livet fortsatte sin gang på Lillegård, hvor børnene voksede op og én efter én forlod hjemmet. Nogen stor gård var det jo ikke, og der ses da heller ingen tjenestefolk på gården hverken i 1835 eller i 1845. Til gengæld var gården omgivet af nogle af sognets store gårde. Først og fremmest Dalbygård, der i disse årtier var ejet af Andreas Petersen, den kendte Slesvig-Holstensk-sindede stænderdeputerede. På den anden nabogård Lindgård, der havde været i denne slægts eje fra 1745, sad Johannes

Lind som gårdmand. Disse var alle jævnaldrende.

Som traditionen var, skulle den ældste søn, Hans Hansen Hundevad på Lillegård, overtage gården efter faderen. I 1851 var sønnen blevet 38 år gammel og nået den alder, hvor han måtte tænke på at stifte familie. Hans Jørgensen Hundevad var over 60 år, og det var derfor kun naturligt, at han dette år solgte gården til sønnen for 1040 rdl. sølv. Af de øvrige 7 børn var 3 endnu ugifte, og året efter blev der skiftet med disse 3, således at de to drenge hver fik 320 rdl. og datteren 240 rdl. De 4 gifte børn havde vel fået deres ved deres ægteskabers indgåelse.

Hans Hansen Hundevads forældre blev boende på gården på aftægt, og sønnen lovede at forsyne og forsørge dem med "fri forsvarlig klæde, føde og opvartning, således at de ingen grund kunne have til at klage i nogen optænkelig måde".

Skulle forældrene imidlertid bestemme sig for at få deres eget, skulle der på gården indrettes en lejlighed på 2 fag til deres aftægtsbolig med et stykke havejord samt 2 æbletræer. De skulle naturligvis også have diverse naturalier såsom korn, smør, brændsel og mælk, som de dog selv måtte malke. I håndpenge skulle de have 12 rdl. årligt. Desuden måtte sønnen love at køre forældrene til og fra møllen, mindst to gange om året til Haderslev og tilbage samt 4 gange årligt til familien – dog måtte forældrene ikke forvente denne kørsel hverken i den travle såtid eller høsttid. Endelig skulle forældrene have en "ordentlig begravelse efter sognets skik".

Det var også på denne tid, at Andreas Peter-

sen på Dalbygård besluttede sig for at dele den store gård mellem sine tre sønner. Hans Petersen fik Dalbygård, mens to nye gårde blev oprettet til hans brødre Johannes Petersen (Bøgelund) og Jørgen Petersen (Højgård).

Hans Hansen Hundevad blev i 1854 viet til Margrethe Green fra Agtrupskov, hvor hun var født som datter af Jakob Jensen og Anne Christine Jesdatter, der begge var kommet hertil fra Als. Fire piger fulgte i ægteskabet, hvoraf de tre overlevede barndommen på Lillegård.

Hans havde dog et svigtende helbred, og allerede som godt 50-årig vidste han, at han måske ikke havde så lang tid igen. Den 25. januar 1867 oprettede han derfor et testamente i overværelse af præsten Mørk Hansen og to vidner, Hans Olufsen Lind fra Lindgård og svogeren Mathias Gellert fra Vonsild. Ifølge testamentet skulle hustruen Margrethe overtage gården efter ham og blive siddende der til den 1. maj 1879, hvor den ældste datter Cathrine var blevet 24 år gammel og deslige var myndig. Fra dette tidspunkt kunne datteren overtage gården mod at yde moderen en forsvarelig aftægt samt at overlade jordlod matr. 8b til sine to søstre, Christine og Jacobine, til deling.

Testamentet blev ikke oprettet uden grund, idet Hans Hansen Hundevad ikke blev rask siden. Den 3. juni 1870 døde han og efterlod sig hustruen og de tre døtre, hvoraf den yngste, Jacobine, kun var 9 år gammel. Efter hans eget ønske blev Margrethe herefter siddende som ejer af gården.

Man kan roligt sige, at gården i de efterfølgende år var domineret af det kvindelige køn.

Margrethe Jacobsdatter Green (1820-1919).

Enken Margrethe sad på gården sammen med sine 3 piger, der sikkert har hjulpet til efter evne. Morforældrene Karen og Hans Jørgen Hundevad har vel også gået til hånd, selv om de nu var ved at være oppe i årene. I 1872 kunne Hans og Karen fejre deres diamantbryllup, og præsten holdt i Dalby kirke en prædiken specielt for dem. Heri sagde han blandt

Jacobine Hansen Hundevad (1860-1950).

andet, "I, kjære gamle brudefolk, som nu 60. gang se Eders bryllupsdag vende tilbage, som ej blot levede længere sammen end Eders slægtninge og kyndinge, men levede kærligt og lykkeligt sammen i disse mange, mange dage, som få en talrig flok af børn og børnebørn vokse op omkring Eder og se dem glade samlede om Eder i denne stund".

Margrethes ret til at sidde i uskiftet bo på Lillegård udløb den 1. maj 1879 ifølge testamentet, og allerede den 10. maj giftede datteren Cathrine sig med Rasmus Jørgensen fra Røjle ved Vejlbj på Fyn, således at de kunne overtage gården. Margrethe indvilligede i at sælge gården, der på dette tidspunkt blev vurderet til kr. 12.000, til det nygifte ægtepar (Cathrine var 24 år og Rasmus 34 år på dette tidspunkt).

De to søskende til Cathrine, Jacobine og Christine, skulle imidlertid også have deres andel, der oprindeligt var bestemt til at være jordlodden matr. 8b. Denne lod købte Rasmus også, så den totale handel blev som følger:

- Aftægten til Cathrines morforældre, der stadig var på gården, blev vurderet til kr. 1.600.
- Margrethe skulle også på aftægt, og denne blev vurderet til kr. 2.000.
- Kr. 8.000 i kontant købesum.
- Overtagelsen af en gæld i gården på kr. 2.000 til Mathias Gellert i Vonsild.

Den kontante købesum på kr. 8.000 blev delt mellem Cathrines to søskende, således at de hver fik kr. 4.000. Da de imidlertid stadig var umyndige, blev disse beløb indsat i Overformynderiet til en rente af 4% årligt. Familien fortæller stadig, hvordan Jacobine to gange årligt fik udbetalt kr. 80 fra Overformynderiet, hvilket var et tiltrængt tilskud, da hun i 1898 i en alder af 37 år blev enke med en børneflokk på 7.

Aftægten til Cathrines moder, Margrethe, blev bestemt således, at hun, så længe bedste-forældrene også var på aftægt, ikke havde krav på andet end at blive boende på kost og logi hos datteren og svigersønnen. Først når bedste-

steforældrene engang var borte, kunne Margrethe flytte ind i deres 2 fags aftægtsbolig og nyde en aftægt, der var meget lig bedsteforældrenes. Dog havde hun også ret til at flytte fra gården, i hvilket tilfælde hun skulle have udbetalt kr. 400 om året – dette blev dog ikke aktuelt.

Tredie generation

Med Cathrine og Rasmus startede nu 3. generation på gården, og snart blev grunden lagt til 4. generation i form af en række børnefødsler i 1880'erne. Dette betød også, at repræsentanter for alle 4 generationer boede på gården fra 1880 til 1882: Oldeforældrene Hans Jørgensen Hundevad og Karen, bedstemoderen Margrethe, Cathrine og Rasmus selv og deres børn. I 1880 døde Hans Jørgensen Hundevad, der dermed havde boet på Lillegård i imponerende 67 år, og i 1882 døde hans hustru Karen fra Lindgård.

Familien på Lillegård har herefter drevet gården i en årrække, men igen blev gården ramt af sygdom. Rasmus Jørgensen blev syg af "tæring" i starten af 1891, og den 27. marts skrev han testamente. Heri bestemte han, at Margrethe efter hans død kunne blive boende på gården i uskiftet bo, hvilket blev aktuelt allerede den 26. april. Denne dag døde Rasmus Jørgensen, 46 år gammel. Præsten skrev i kirkebogen: "Han var medlem af sognerådet og skolekommissionen. En brav og elskværdig mand og en oprigtig kristen".

Endnu en gang måtte en ung enke – Cathrine var lige fyldt 36 år – overtage gården med en flok mindre børn. Det var meget almindeligt, at en sådan ung enke giftede sig

igen – ofte med en yngre mand, der kunne få sig en gård i medgift. Men Cathrine fandt sig ikke nogen ny mand og drev i stedet gården videre. Men der var jo også skabt tradition for, at kvinderne i familien selv tog over og fortsatte driften.

Driften af gården blev ikke nemmere af, at jorderne stadig var delt i to parceller: hovedparcellen med gårdens bygninger (matr. 8a) samt en parcel i nogen afstand i sydlig retning (matr. 8b). Efterhånden blev det for meget for familien at drive, og Cathrine bestemte sig i 1900 for at sælge den fjerneste parcel fra, der lå i nærheden af Bøgelund. Det var derfor ikke underligt, at ejeren af denne gård, Andreas Peter Andreasen, var interesseret i at købe jordstykket. Udstykningen blev endeligt godkendt af Landbrugsministeriet den 20. februar 1901.

Sammen med sine børn drev Cathrine gården videre i en årrække. Efterhånden blev børnene større og kunne hjælpe moderen med driften. I 1911 ses den ældste søn Hans Marius Alfred Jørgensen at være bestyrer af gården på moderens vegne. Alligevel begyndte Lillegård at forfalde. Det kneb med at holde jorderne kultiverede og samtidig trængte der til dræning. Cathrines moder, Margrethe, døde i 1909, og hun var selv på dette tidspunkt blevet 64 år gammel. Om sønnerne ikke interesserede sig for gården, eller om de ikke havde evnerne, skal jeg ikke kunne sige, men der syntes i hvert ikke at være nogen fremtid for gården inden for familiens egne rammer.

Den initiativrige Jens Christopher Thygesen, der siden 1894 havde ejet Dalbygård, øj-

Foto fra ca. 1935 af de tre døtre fra Lillegård: Cathrine gift Jørgensen, Anne Christine gift Bramsen og Jacobine gift Roos.

nede en chance for at udvide sine jorder, idet Lillegårds marker lå lige op til hans egne. Han aftalte med Cathrine, at han kunne købe gården for kr. 24.000, og handlen blev gennemført i 1913.

Cathrine flyttede til Kolding, hvor hun i mange år boede i Kollingsgade 9. Da hun døde den 30. oktober 1942 var hun godt oppe i

80erne, og hun efterlevede alle sine børn med undtagelse af sønnen Karl, der boede i Halk. Hun blev begravet i sit fødesogn Dalby.

J. C. Thygesen på Dalbygård ønskede at lægge Lillegårds jorder ind under sin egen ejendom og ansøgte herom i en skrivelse til Landbrugsministeriet: "Ved nærværende tillader jeg mig at andrage det høje ministerium om tilladelse til at lægge matr. 8a af Dalby by og sogn ind under Dalbygård". Helt så nemt skulle det dog ikke gå. Selv om Thygesen argumenterede med, at det ville blive for dyrt at istandsætte de faldefærdige staldbygninger, måtte ministeriet henholde sig til loven om sammenlægning af gårde. Thygesens ansøgning blev derfor afvist. J. C. Thygesen opgav dog ikke så let, og han fandt en gårdejer i Skanderup, Olav Olsen, der var indstillet på at overføre den hovedparcelforpligtelse, der var på matr. 8a i Dalby, til sin egen gård i Skanderup. Hermed gik sagen i orden, og vejen var banet for sammenlægningen af Hundevadgården med Dalbygård. Efter 100 års ejerskab i samme slægt, var gårdens historie dermed ovre – næsten.

Lillegård var nu ikke længere nogen selvstændig gård. Men Thygesen valgte at lade stuehuset stå. Det var i forholdsvis god stand, og i de efterfølgende mange år blev huset brugt som bolig for nogle af arbejderne på Dalbygård. Blandt andet i starten af 1900-tallet, hvor der kom polsk arbejdskraft til sognet for at arbejde på Dalbygård. De blev indført for at arbejde i roemarkerne, efter at dyrkningen af denne afgrøde tog fart ved oprettelsen af Kolding Saftstation i 1899. Anvendelse af stuehuset fra Lillegård til løs arbejdskraft fort-

satte under den nye ejer, Erik Juhl, der i 1927 købte Dalbygård af J. C. Thygesen.

Senere tilhørte parcellen matr. 8a de forskellige ejere af Dalbygård, der fortsat anvendte huset til lejemål for gårdarbejderne eller andre. Omkring 1970 var det dog forfaldet så meget, og det var desuden så utidssvarende, at den nuværende ejer af Dalbygård, Gunnar Kristensen, besluttede sig for at rive bygningen ned. Hermed forsvandt den sidste rest af Lillegård.

Bygningerne

Desværre er bygningerne til Lillegård meget mindre dokumenterede end dets beboere og jorden omkring dem. Derfor er vores viden om deres historie mere sporadisk.

Det stuehus, der overlevede frem til starten af 1970'erne, var inddelt i to lejligheder på omkring 80 m² og 60 m². Den mindste lejlighed i husets østlige ende bestod af 2 værelser, mens den vestlige havde stue, soveværelse, gang og køkken. Huset var kalket hvidt og havde på dette tidspunkt fået eternittag, men der var ikke indlagt vand, og toilettet var i gården.

Størrelsen passer meget godt med den beskrivelse, der findes af huset i en forsikringsvurdering fra 1918. Huset beskrives her med 6 værelser og en størrelse på 364 kvadratmeter, hvilket svarer til 144 m². Dog er det stråttækte tag, der fandtes i 1918, senere udskiftet med eternittaget. I en vurdering fra 1906 findes den samme beskrivelse, og huset betegnes på dette tidspunkt som godt vedligeholdt.

Lillegård i Dalby, foto fra ca. 1900. Til højre ses Cathrine Jørgensen, sødt Hundevad, med sine tre børn. Til venstre en tjenestekarl.

I 1906 var stuehuset en del af Lillegård, der desuden omfattede et vaske- og brændselsrum, en stald og en lade. Alle disse undtaget stuehuset synes fjernet mellem 1906 og 1918, og forklaringen skal sikkert søges i J. C. Thygesens beskrivelse af staldbygningerne i 1913 som "faldefærdige". De er sikkert blevet fjernet ved hans overtagelse af gården.

Spørgsmålet om, hvornår stuehuset fra 1906 er blevet opført, kan ikke entydigt afklares. Givet er det dog, at det ikke er det oprindelige stuehus fra gårdens oprettelse i 1813. På dette tidspunkt ville man ikke bygge et så bredt stuehus med proportionerne 17 m x 8.5 m – denne byggestil med brede huse fremkom først senere i århundredet.

Det eneste kendte billede af gården giver os yderligere et spor. I gavlen af laden ses nemlig årstallet 1856, og selv om man skal være forsigtig med sådanne årstalsangivelser, passer det ganske fint ind i gårdens historie. Da Hans Hansen Hundevad overtog gården i 1851 og indgik ægteskab i 1854, skulle den nye generation også have en ny gård. Man kan forestille sig, at han først byggede et nyt stuehus, og at byggeriet sluttede med laden i 1856. Det passer i øvrigt fint i det generelle mønster, idet der blev bygget særdeles meget i Sønderjylland i perioden fra 1850 til 1864.

Konklusion

Således slutter historien om Lillegård i Dalby. Området mellem Haderslev og Kolding er kendt for at have mange store proprietærgårde som Dalbygård. I 1920 var der således næsten dobbelt så mange gårde over 30 ha som i det øvrige Jylland. Men som det ses, var

der også mindre gårde, der udfyldte deres mere beskedne rolle som slægtsgårde.

Historien om Lillegård er ikke enestående, men det er dog bemærkelsesværdigt, at der en del af årene boede 3 generationer sammen på gården og en kort overgang endda 4 generationer under samme tag. To ægteskaber på gården endte med mandens for tidlige død – og enken blev i begge tilfælde siddende på gården uden at gifte sig igen, hvilket gik imod tidens skik.

På et punkt deler Lillegård skæbne med de fleste andre gårde uanset størrelse: Det var gården, der var det bærende element i familiens liv og eksistens. Den var ikke alene eksistensgrundlaget og den fysiske ramme for familien, men udgjorde også den sociale enhed, der skabte en slægt fremfor blot en familie.

Følgende personer skal have tak for deres hjælp med artiklen: Ellen Andersen, Gunnar Andersen, Marquard Hansen, Hans Peter Juul, Gunnar Kristensen, Edith Romlund, Søren Flø Sørensen.

Litteratur

Fabricius, Nina: Landet med de store gårde. Landbohistorisk Selskab, 1996.

Juhl, Erik: De otte sogne. Kolding, 1978.

Lind, Gustav: Lindslægten fra Lindgård gennem 500 år. Kolding 1956.

Petersen, Jens A.: Fra de otte sogne. Kolding, 1933.

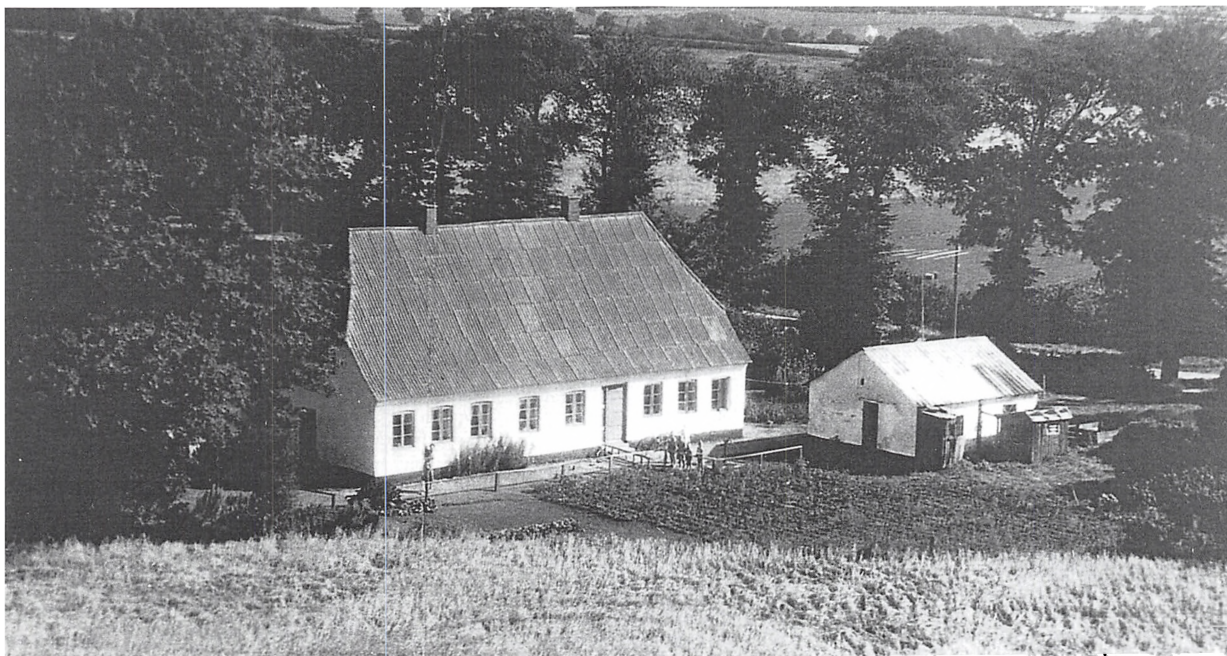
Scheel, Otto: Sønderjydske Årbøger, 1951 s. 300.

Ved et diamantbryllup. Elias, 15. januar 1873.

Kilder i Rigsarkivet

Kirkebøger for Dalby sogn.

Folketællinger for Dalby sogn, 1803, 1835, 1845, 1870, 1880, 1890, 1901, 1911, 1926 og 1930.

Lillegårds stuehus fotograferet i 1961.

Skiftedokumenter for Kolding Herred (M64720-38).

Skiftesagliste for Kolding Herred (M64715).

Jordebog 1866-1867, Dalby (M51597).

Realregister over Dalby ca. 1830-1870 (M29017).

Navneregister til Skyld- og Panteprotokol for Tyrstrup herred (M23516).

Skyld- og Panteprotokol for Tyrstrup herred (M23513).

Bibog 10-22 til Skyld- og Panteprotokol for Tyrstrup herred (M23525-34).

Kilder i Landsarkivet for Nørrejylland:

Kolding herreds skøde- og panteprotokol, No. 8 (B76 SP5).

Kilder i Landsarkivet for Sønderjylland:

Udskiftningskort for Dalby af 1793, "Karte von der Dorfschaft Dalbye unter Tyrstrup Harde, Amts Hadersleben", kopi udfærdiget af Fr. Feddersen.

Kilder i Kolding Stadsarkiv:

Vurderingsprotokol for Matr. 8a af 1906 (Dalby sognekommunes arkiv).

Vurderingsprotokol for Matr. 8a af 1918 (Dalby sognekommunes arkiv).

Kilder i Matrikelarkivet, Kort- og Matrikelstyrelsen:

Matrikelkort over Dalby 1793.

Minoreret sognekort ca. 1865.

Sagsmappe vedr. matrikel 1a i Dalby by, Dalby sogn.

Sagsmappe vedr. matrikel 6 i Dalby by, Dalby sogn.

Matrikelprotokollen for Dalby sogn.

Dalby sogns jordbonitetsprotokol.